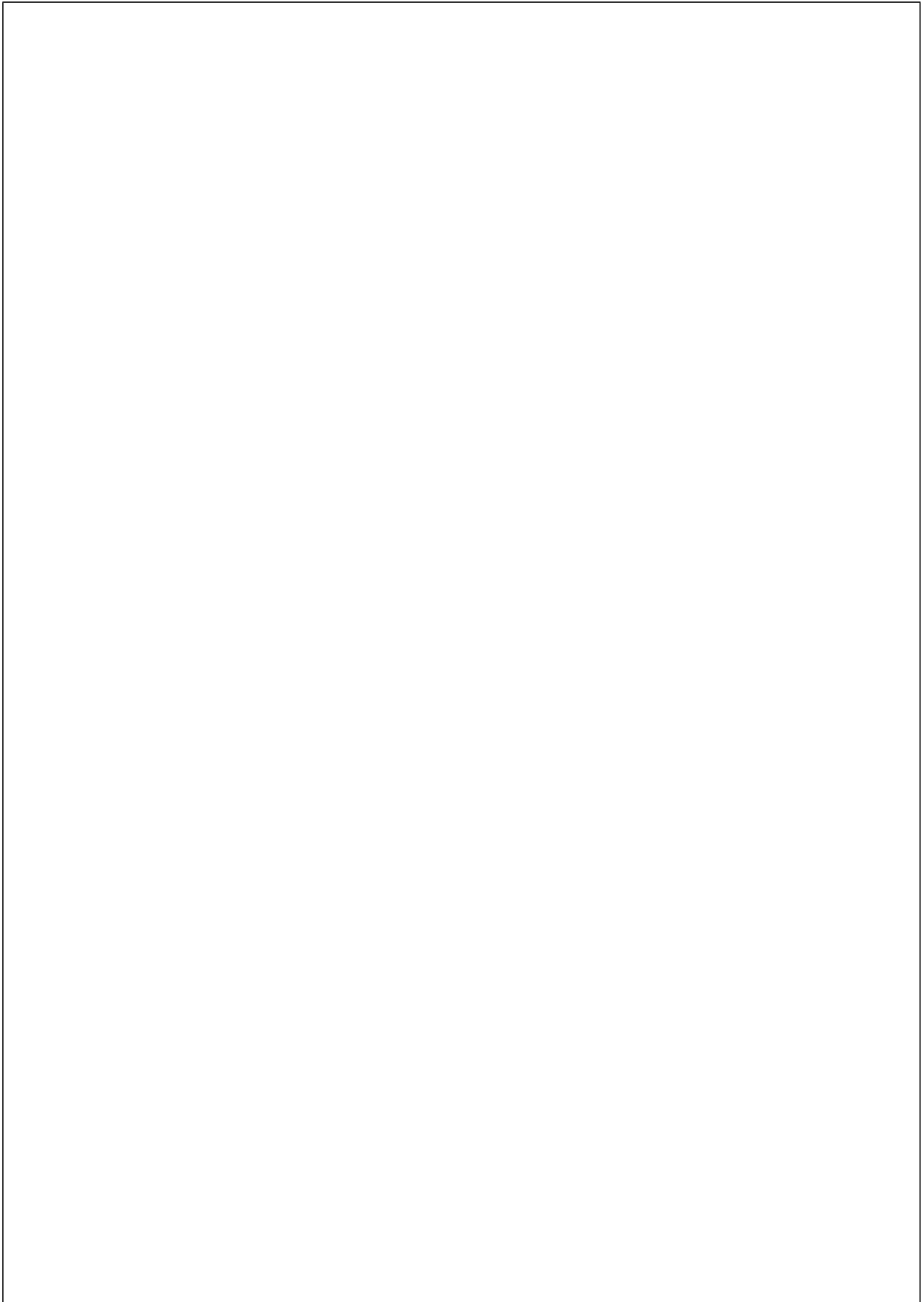

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/194574,Rocznica-urodzin-Jozefa-Pilsudskiego.html>
19.03.2026, 23:01

Rocznica urodzin Józefa Piłsudskiego

5 grudnia 1867 r. w Żuławie na Wileńszczyźnie urodził się Józef Piłsudski – mąż stanu i współtwórca niepodległej Polski.

01.12.2023

Polecamy materiały IPN poświęcone Józefowi Piłsudskiemu

• Marek Gałęzowski: *Marszałek Józef Piłsudski (1867–1935)*

Józef Piłsudski wywodził się z rodu szlacheckiego, osiadłego na Wileńszczyźnie co najmniej od XVII wieku. Urodził się 5 grudnia 1867 r. w majątku Żułów. Był czwartym dzieckiem Józefa i Marii z domu Billewicz. Miał jedenaścioro rodzeństwa. Najbardziej znani byli Bronisław – etnograf, odkrywca Ajnów – autochtonicznego ludu Japonii, i Jan, prawnik, w okresie międzywojennym poseł na Sejm, minister skarbu i wiceprezes Banku Polskiego. Wyjątkowy wpływ na wychowanie Józefa Piłsudskiego miała matka. Jak pisał biograf Marszałka Wacław Jędrzejewicz, „wielka patriotka, sprawę narodową stawiała na pierwszym miejscu i w epoce pozytywizmu uczyła swe dzieci dziejów walk o niepodległość, wpajając im miłość do Polski, konieczność walki o nią i poświęcania się dla niej”.

W 1875 r., po pożarze Żułowa i utracie rodzinnego majątku, rodzina Piłsudskich zamieszkała w Wilnie. Dwa lata później Józef, nazywany w rodzinie Ziukiem, został uczniem I gimnazjum w Wilnie, do którego uczęszczał także jego brat Bronisław. W szkole po raz pierwszy doświadczyli osobiście niewoli, w jakiej Polska pozostawała od blisko wieku. Językiem wykładowym był rosyjski, a nauczyciele, w większości Rosjanie, szykanowali uczniów za publiczne mówienie po polsku. W 1885 r. Józef zdał egzamin maturalny. Z religii, matematyki, łaciny i greki otrzymał oceny dobre, z historii – ocenę bardzo dobrą, z rosyjskiego – dostateczną. Po maturze zaczął studiować medycynę na Uniwersytecie Charkowskim. Pomyślnie ukończył pierwszy rok studiów i latem 1886 r. wyjechał na wakacje do Wilna. Studia zamierzał kontynuować na Uniwersytecie w Dorpacie, nie było mu to jednak dane.

22 marca 1887 r. został aresztowany pod zarzutem udziału w przygotowaniach do zamachu na cara Aleksandra III. Zabójstwo zaplanowała na 1 marca 1887 r. – w szóstą rocznicę zamachu Narodnej Woli na Aleksandra II – grupa studentów rosyjskich i polskich. Wśród spiskowców był starszy brat Włodzimierza Lenina – Aleksander Uljanow. Do zamachu ostatecznie nie doszło, policja aresztowała bowiem jego niedoszłych wykonawców. Bracia Piłsudscy nie znali celu spiskowców. Ich rola ograniczyła się do przenocowania w Wilnie dwóch Rosjan, którym Bronisław pożyczył też 150 rubli i przekazał chemikalia potrzebne do produkcji bomby. Mimo to kara za związek ze spiskowcami była bardzo surowa: Józef został skazany na pięć lat zesłania, Bronisław – na piętnaście. Po długiej podróży – częściowo pieszej – Ziuk dotarł na Syberię. Podczas postoju w więzieniu w Irkucku wśród więźniów wybuchł bunt, brutalnie stłumiony przez żołnierzy z konwoju. Józef został kilkakrotnie uderzony kolbą w głowę.

Na zesłaniu Piłsudski przebywał w Kireńsku, a później w Tunce, gdzie zaprzyjaźnił się m.in. z Bronisławem Szwarce, członkiem Komitetu Centralnego Narodowego, który przygotowywał

powstanie styczniowe. Ziuk wrócił z Syberii do Wilna w lipcu 1892 r. z doświadczeniami, które miały ogromny wpływ na jego późniejsze losy. Władysław Studnicki, wspominając pierwsze spotkanie z Piłsudskim w 1899 r. w Zurychu, pisał: „W rozmowach z nami opowiadał, że on, jakkolwiek spotkał się już w gimnazjum z Rosją, która brutalnie laża do duszy młodzieży, jednak charakter Rosji i jej psychologię, tę chęć poniewierania godności ludzkiej, zrozumiał należycie na Syberii”. Dlatego po powrocie z syberyjskiego zesłania Piłsudski zaangażował się w walkę o niepodległość Polski.

► [Czytaj całość na portalu przystanekhistoria.pl](http://czytaj.całość.na.portalu.przystanekhistoria.pl)

• Mirosław Szumiło: Polityka wschodnia Józefa Piłsudskiego w latach 1918–1920

Józef Piłsudski był jednym z najwybitniejszych polityków polskich w XX wieku, uważanym za głównego twórcę niepodległego państwa, które odrodziło się w 1918 r. po 123 latach niewoli.

W trakcie walk o niepodległość i granice Rzeczypospolitej jego oczy były zwrócone przede wszystkim na wschód. Tam widział klucz nie tylko do odbudowy silnego państwa, ale także do uzyskania i utrwalenia jego pozycji na arenie międzynarodowej. Jego polityka wschodnia kształtowała się pod wpływem dwóch podstawowych elementów: idei prometejskiej i koncepcji federacyjnej.

Postulat podzielenia Rosji

Tradycje rodzinne i własne doświadczenia życiowe spowodowały, że według Piłsudskiego największym wrogiem Polski i Polaków była Rosja. Był on jednym z autorów idei „prometeizmu”, czyli stworzenia wspólnego frontu działaczy niepodległościowych, reprezentujących zniewolone narody imperium rosyjskiego. Piłsudski wielokrotnie przypominał, że:

„przeważna część państwa rosyjskiego została przyłączona do imperium drogą podboju i wcielania gwałtem krajów i narodów”.

Tylko wspólna walka dawała szansę powodzenia. Mityczny buntownik Prometeusz stał się symbolem dążeń narodów do wolności.

W trakcie wojny rosyjsko-japońskiej w 1904 r. Piłsudski udał się do Tokio, gdzie zamierzał utworzyć legion polski. W memoriale do rządu japońskiego cel polityczny Polaków sformułował on w zdaniu, które można uznać za pierwszą definicję prometeizmu:

„rozbitcie państwa rosyjskiego na główne części składowe i usamowolnienie przemocą wcielonych w skład Imperium krajów”.

W innym miejscu Piłsudski podkreślał, że ustrój panujący w Rosji ma przy tym znaczenie drugorzędne:

„Bez względu na to, jaki będzie jej rząd, Rosja jest zaciekle imperialistyczna. Jest to zasadniczy rys jej charakteru politycznego”.

Uważał on, że tylko Rosja pozbawiona podbitych ziem będzie na tyle osłabiona, że przestanie być groźnym i niebezpiecznym sąsiadem dla Polski.

Postulat dezaneksji i federacji

Piłsudski, podobnie jak zdecydowana większość Polaków walczących o niepodległość, wyobrażał sobie odrodzone państwo polskie w granicach zbliżonych do terytorium Rzeczypospolitej sprzed rozbiorów w 1772 r. Nikomu nie przychodziła wtedy do głowy Polska w granicach obecnych, ukształtowanych po II wojnie światowej.

Piłsudski doskonale zdawał sobie sprawę z rozwoju ruchów narodowych na terenach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej, tj. ziemiach litewskich, białoruskich i ukraińskich. Dlatego też zamierzał pogodzić dążenia wyzwolenicze tych narodów z ideą odbudowy silnej Rzeczypospolitej przy pomocy koncepcji federacyjnej.

Wbrew utartym przekonaniom program federacyjny dotyczył jedynie Litwy i Białorusi (czyli ziem byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego), które miały wejść w skład wspólnego państwa. Ukraina miała być niepodległym państwem, ale związanym z Polską ścisłym sojuszem. Odbudowa Wielkiego Księstwa Litewskiego związanego z Polską była bliska sercu Piłsudskiego – świadomego dziedzica tej tradycji. Sprawa ukraińska stanowiła przede wszystkim zagadnienie czystej kalkulacji strategicznej. W opozycji do koncepcji federacyjnej stała nacjonalistyczna koncepcja Romana Dmowskiego, odrzucająca wielonarodową Rzeczpospolitą na rzecz etnicznej „Polski dla Polaków”.

► [Czytaj całość na portalu przystanekhistoria.pl](http://przystanekhistoria.pl)

• Marek Gałęzowski: *O Józefie Piłsudskim i współtwórcach niepodległej Polski*

Sto lat temu Polacy dysponowali grupą wybitnych polityków, którzy z determinacją dążyli do niepodległości i potrafili wyzwolić w społeczeństwie polskim niezbędną energię. Postacią pierwszoplanową był w tym gronie Piłsudski.

W lutym 1914 r. w sali Towarzystwa Geograficznego w Paryżu odbył się pewien odczyt. W obecności polskich emigrantów – weteranów Powstania Styczniowego, stłumionego pięćdziesiąt lat wcześniej przez rosyjskiego zaborcę, i syna Adama Mickiewicza – Władysława, którego ojciec uosabiał marzenia o niepodległej Polsce – prelegent stwierdził, że jeżeli Polacy chcą mieć wpływ na swój los w nadchodzącej wojnie, muszą stworzyć własną siłę zbrojną. Mówcą był pochodzący z Wileńszczyzny Józef Piłsudski, dobiegający wówczas pięćdziesiątki przywódca polskich niepodległościowców.

Z pięścią na carat

W młodości zesłany na Syberię jako więzień polityczny, po powrocie wstąpił do Polskiej Partii

Socjalistycznej. Celem tego ugrupowania, powstałego w 1892 r., była walka o niepodległość Polski, a po jej odzyskaniu – Polska demokratyczna i socjalistyczna. Piłsudski stał się szybko liderem partii. Aresztowany przez policję carską, w spektakularny sposób zbiegł z Petersburga. Wrócił do działalności w PPS, lecz po klęsce rewolucji 1905 r., podczas której kierował stworzoną przez siebie Organizacją Bojową PPS, zmienił taktykę działania.

Chcąc zwyciężyć rosyjskiego zaborcę, w którym widział głównego przeciwnika polskiej niepodległości, Piłsudski przeniósł ośrodek działań niepodległościowych do Galicji, znajdującej się pod władzą Wiednia, wówczas już skłóconego z Petersburgiem. Tam, we Lwowie, odsuwając się stopniowo od ruchu socjalistycznego, przystąpił do tworzenia siły zbrojnej – to z jego inspiracji jeden z najbliższych mu ludzi, Kazimierz Sosnkowski, powołał tajny Związek Walki Czynnej, kadrową organizację, która stała się zaczątkiem odrodzenia polskiej wojskowości.

„Jedynie pięść uzbrojona może wydrzeć caratowi ustępstwa – kreślił Sosnkowski na zebraniu założycielskim ZWC cel niepodległościowców – jedynie ona gwarantuje ich utrzymanie. Niepodległa demokratyczna republika polska leży w odległości uzbrojonego ramienia”.

Związek Walki Czynnej przewodził powstałym wkrótce organizacjom strzeleckim, działającym jawnie w zaborze austriackim dzięki panującej tam autonomii.

„Nigdy żadne próby budowania kadry wojskowej nie przyjęły tak skończonej pod względem organizacyjnym postaci, nigdy nie były przeprowadzone i opracowane z tak żelazną konsekwencją i twórczą myślą wojskową, jak prace budowy polskich kadr wojskowych, dokonane w latach 1908–1914 przez Józefa Piłsudskiego”

– oceniał historyk polskiego czynu zbrojnego Wacław Lipiński. Z tych kadr w sierpniu 1914 r. powstały Legiony Polskie, pierwsza i największa polska formacja zbrojna, której celem była niepodległość Polski i która do wywalczenia tej niepodległości w listopadzie 1918 r. walczyła się przyczyniła.

Spółeczeństwo polskie okazało wobec tych działań raczej obojętność, nie wierząc w konflikt zbrojny między zaborcami, a gdy ten wybuchł – w jego wpływ na sprawy polskie. Dostrzegał to Piłsudski, kiedy mówił, że i on, i ci, którzy po wybuchu I wojny światowej poszli za nim do Legionów Polskich bić się o niepodległość, *„porywali się z motyką na słońce, dmuchali przeciw wichurze nieufności, pogardy dla tych, co się ważą na takie szalone czyny”.*

Tej niewierze Piłsudski konsekwentnie przeciwstawiał przekonanie, wyrażone m.in. we wspomnianym odczycie w Paryżu, że jeżeli Polacy chcą mieć wpływ na swój los, to w wojnie między zaborcami nie mogą biernie poddawać się wypadkom, lecz muszą wystąpić z własną siłą zbrojną. Konsekwentnie też wprowadzał je w życie, kierując polską szablę najpierw przeciwko Rosji, a później przeciwko państwom centralnym, tj. Austro-Węgrom i Niemcom, po których stronie w początku Wielkiej Wojny stanęły utworzone przezeń Legiony.

Decydując się na takie rozwiązanie, Piłsudski przewidywał bowiem, że pierwszym zaborcą, który przegra wojnę, będzie carska Rosja, pobita przez państwa centralne, te zaś ulegną później koalicji anglo-francuskiej. Jego współpracownik Michał Sokolnicki stwierdzał wprost:

„Myślano o nas, że jesteśmy za Austrią; jesteśmy tylko za sobą samymi, a tam, gdzie mamy swobodę wytwarzania naszej siły, przygotowujemy ją”.

Wybitny polski historyk Jerzy Łojek podsumowywał zaś po latach:

„... rzecz jasna, nie chodziło tu o współpracę z państwami niemieckimi jako takimi, z Austrią i sprzymierzoną z nią Rzeszą Niemiecką. Szło o czynną współpracę z jakimikolwiek państwami, które rozpoczną działania wojenne przeciwko Rosji, bo z tego jedynie – z tej koncepcji – wyłonić się mogła polska niepodległość. Stąd wywodziła się idea Legionów, idea własnego czynu zbrojnego w momencie powszechnego konfliktu w Europie”.

Po upadku caratu w Rosji w marcu 1917 r. Piłsudski zażądał od Niemców i Austriaków utworzenia wojska i rządu polskiego, „któremu żołnierz nasz będzie podległy”. Gdy zaborcy odrzucili te postulaty, dał swoim oficerom jednoznaczny sygnał:

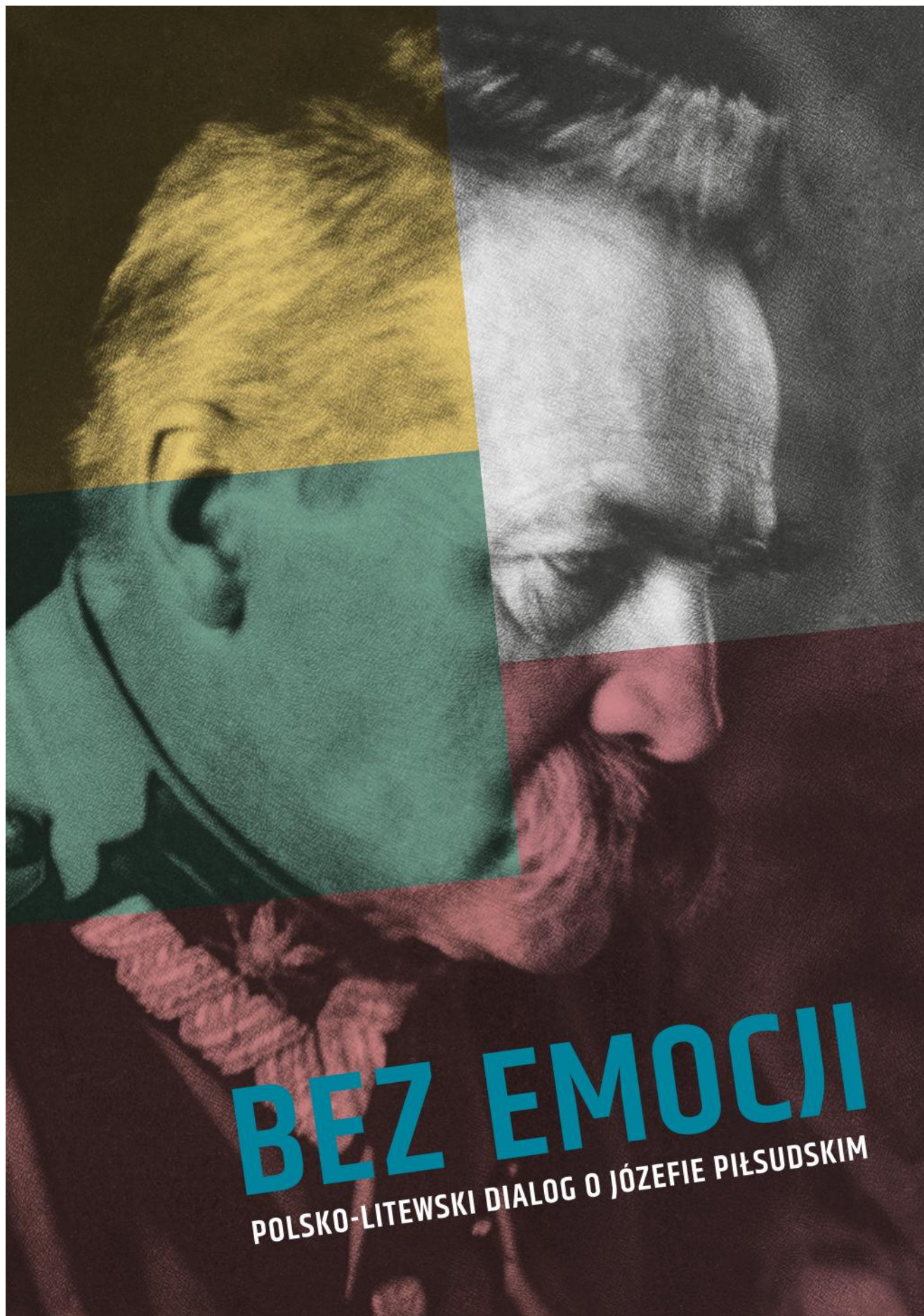
„Nasza wspólna droga z Niemcami skończyła się. Rosja, nasz wspólny wróg w tej światowej wojnie, skończyła swoją rolę. Wspólny interes przestał istnieć. Wszystkie nasze i niemieckie interesy układają się przeciw sobie. W interesie Niemców leży przede wszystkim pobicie Aliantów, w naszym, by Alianci pobili Niemców”.

Wkrótce on sam został uwięziony w Magdeburgu, a większość jego oficerów i żołnierzy internowano w niemieckich obozach.

Bohaterska, nieugięta postawa legionistów i męstwo, jakie okazali w trwających dwa lata bojach z Moskalami, wpłynęły stopniowo na zmianę obojętnego, często wręcz nieprzychylnego stosunku społeczeństwa polskiego do Legionów. Czyn zbrojny tej formacji, w której Piłsudski był komendantem I Brygady, zdecydowanie przyczynił się do wybicia się Polski na niepodległość w listopadzie 1918 r. Jemu zaś przyniósł godność Naczelnika Państwa – ofiarowaną wolą społeczeństwa, którego zaufanie zyskał niezłomnym trudem wieloletnich zmagania o Niepodległą – i komendę nad powstającą armią polską. I to on jako Naczelnik Państwa i Naczelnny Wódz armii polskiej pierwszy poinformował wszystkie rządy i narody walczące w zakończonej właśnie wojnie oraz neutralne o powstaniu niepodległego państwa polskiego, „obejmującego wszystkie ziemie zjednoczonej Polski”, dwa dni później zaś powołał polski rząd z Jędrzejem Moraczewskim na czele.

► [Czytaj całość na portalu przystanekhistoria.pl](http://przystanekhistoria.pl)

Publikacje

[Bez emocji. Polsko-litewski dialog o Józefie Piłsudskim](#), red. Danuta Jastrzębska-Golonkowa, Alvydas Nikžentaitis, Włodzimierz Suleja i Tadeusz Wolsza, IPN, Instytut

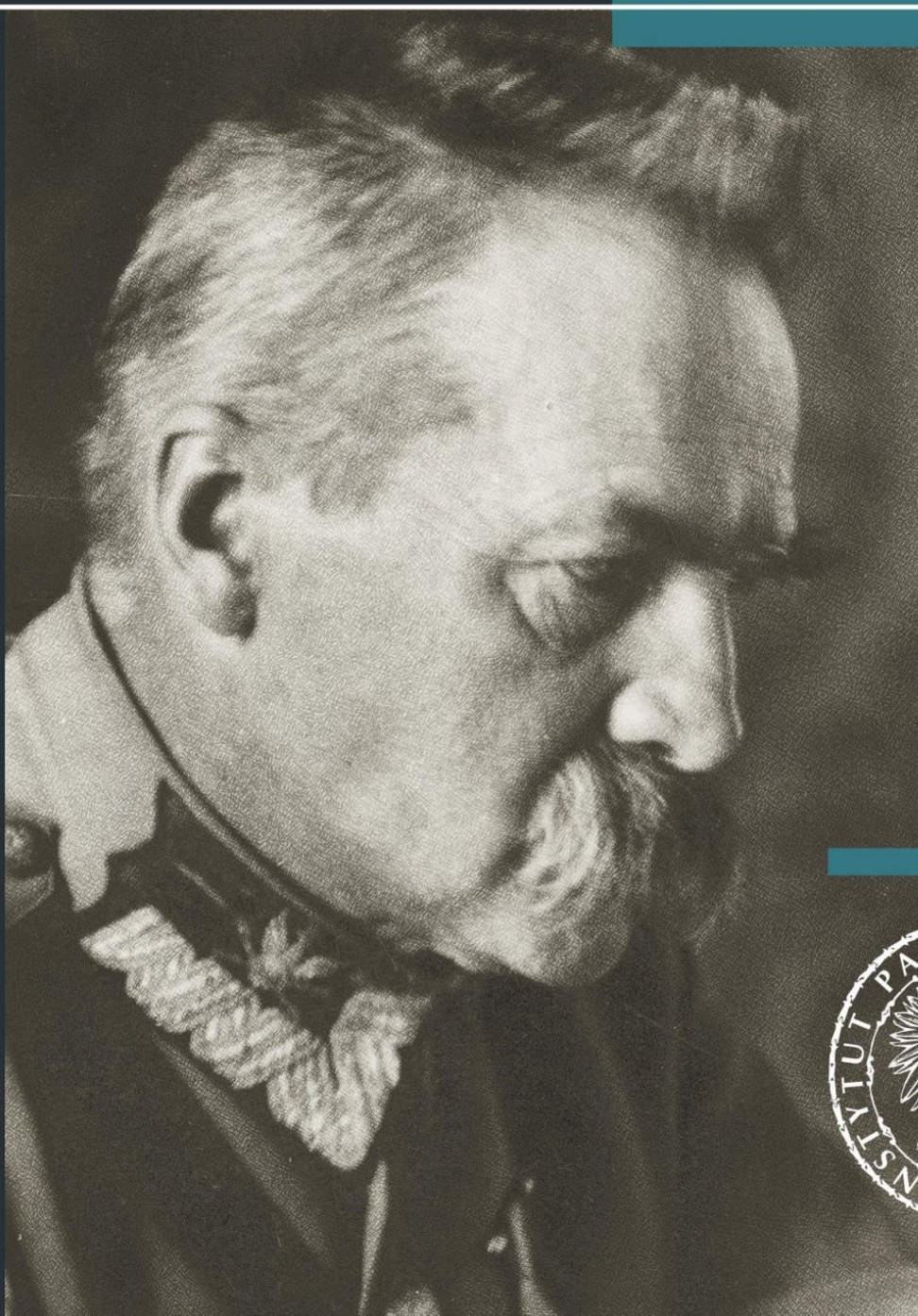
[Polski w Wilnie, Instytut Historii Litwy, Warszawa 2020, 352., ISBN IPN: 978-83-8098-839-2](#)

Pomysł zorganizowania konferencji poświęconej 150 rocznicy urodzin Józefa Piłsudskiego z udziałem historyków z Litwy i Polski, a w konsekwencji wydanie tomu studiów, pojawił się podczas spotkań w Wilnie i w Poniewieżu w marcu 2017 r.

Publikacja naukowa poświęcona osobie Józefa Piłsudskiego, stanowiąca pokłosie polsko-litewskiego dyskursu naukowego, z pozoru nie jest niczym nadzwyczajnym. Niniejsza ma jednak wymiar szczególny ze względu na zestaw autorów, najwybitniejszych historyków, filologów, politologów polskich oraz litewskich – czołowych badaczy XIX i XX stulecia, w tym nie tylko specjalizujących się w biografistyce epoki, lecz także badających wzajemne relacje obu krajów w dwudziestoleciu międzywojennym. Ponadto do zalet monografii zaliczylibyśmy interdyscyplinarny charakter rozważań. Należy także podkreślić, że zaprezentowany zapis debaty stanowi wspaniałe merytoryczne podsumowanie tomu.

JÓZEF PIŁSUDSKI

– IDEE, TRADYCJE, NAWIĄZANIA

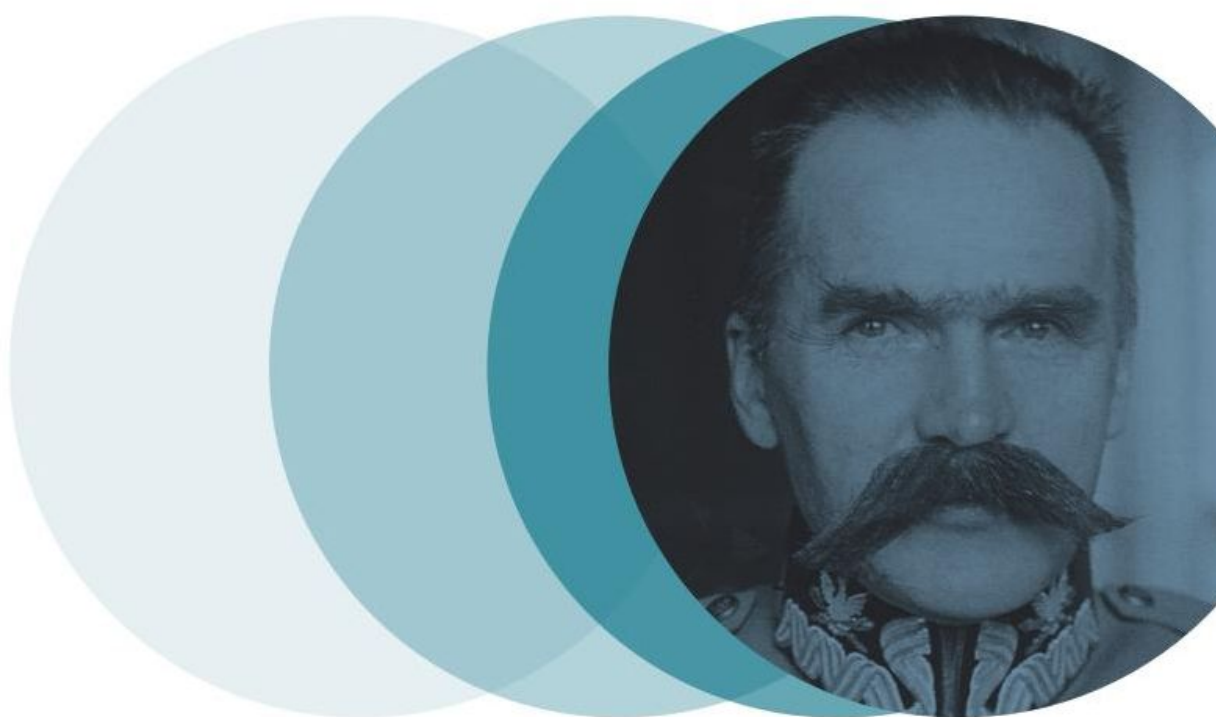
Seria wydawnicza: Biblioteka Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Łodzi, tom L

Choć prezentowany tom zawiera w tytule nazwisko Marszałka, nie jest on kolejną próbą opracowania biografii Józefa Piłsudskiego ani też przedstawienia jednego z etapów jego aktywności politycznej i wojskowej. Publikacja, składająca się z 24 tekstów, służy ukazaniu: myśli politycznej obozu piłsudczykowskiego (w odniesieniu do zagadnień wewnętrznej i polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej), aktywności tych środowisk na uchodźstwie oraz form upamiętnienia postaci Komendanta w XX i XXI stuleciu. Nakreślone powyżej zagadnienia były już tematami szeregu opracowań, lecz pozostają wciąż interesującym polem badawczym. Nie ulega wątpliwości, że odrodzone w 1918 r. państwo polskie pozostawało pod przemożnym wpływem Piłsudskiego, który kreślił zarówno ogólne wizje, jak też nadzorował implementację szczegółowych rozwiązań. Taki model kreowania politycznej rzeczywistości skutkował po 1926 r. skupieniem pełni władzy w rękach Marszałka, ale i postawił trudne wyzwania przed jego następcami.

Agnieszka Kowalczyk

JÓZEF PIŁSUDSKI PISARZ

PROGRAM
WSPIERANIA
PAMIĘCI
NARODOWEJ

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Seria wydawnicza: Literatura i Pamięć

Patronat Honorowy Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudy

Seria wydawnicza „Literatura i Pamięć” prezentuje, przypomina i ukazuje w nowym świetle wybitne dzieła i twórców literatury polskiej na tle ich związku z losami narodu i społeczeństwa. Literatura polska zawsze, od epoki zaborów aż do czasów nam najbliższych, rozwijała się w ścisłym związku z dziejami narodu – w kraju, na emigracji, na zesłaniach, w różnych obiegach wydawniczych. Ambicją serii „Literatura i Pamięć” jest scalanie tego obrazu, ukazywanie szerokiemu gronu czytelników najwybitniejszych autorów i dzieł, które w czasach komunistycznej cenzury nie miały szans na pełne zaistnienie w świadomości społecznej lub które w ramach polityki kulturalnej PRL były przesłaniane stereotypowymi, tendencyjnymi interpretacjami. Seria obejmuje więc swoim zakresem literaturę XX w., wciąż nie w pełni rozpoznaną, ale także wybrane sylwetki pisarzy, utwory i zjawiska wcześniejszych okresów pilnie domagające się dziś przypomnienia i nowych odczytań.

W kontekście zbiorowego losu Polaków nasza literatura dawna i nowa tworzą całość, która jest swoistą wartością naszej kultury. Całość tworzą też dzieła pisarzy, świat w nich przedstawiony oraz okoliczności, w jakich twórczość ta powstawała. Literatura polska jednocześnie odbija i współtworzy dzieje narodu. Dlatego seria „Literatura i Pamięć” przeznaczona jest zarówno dla czytelników zainteresowanych literaturą, jak i dla czytelników zainteresowanych historią. Jej adresatami są zwłaszcza nauczyciele języka polskiego i nauczyciele historii oraz studenci obu tych kierunków. Nauczycielom seria ma pomagać w realizacji nowej podstawy programowej w zakresie przedmiotów humanistycznych. Studentom dostarczać wiedzy poszerzającej horyzonty, a wszystkim czytelnikom lektury atrakcyjnej i pogłębiającej podstawy duchowej więzi z ojczyzną.

Więcej materiałów na temat Józefa Piłsudskiego na portalu
przystanekhistoria.pl

w [zakładce TEMATY pod hasłem Józef Piłsudski](#)

[Poprzedni Strona](#)
[Następny Strona](#)